

DE ORGELS IN MEPPELS V/M GEREFORMEERDE KERK AAN DE GROENMARKTSTRAAT

24 JANUARI 2017

Inleiding.

Bij de ingebruikneming van de gereformeerde kerk aan de Groenmarktstraat in Meppel, in 1897, werd het zogenaamde 'kabinetorgel' (zonder pedaal) van de voormalige (Dolerende) 'Kerk B' aan de Nieuwe Hoven te Meppel naar de nieuwe kerk overgeplaatst.

De schuld op dat orgel was kennelijk nog niet afbetaald zodat daarvoor af en toe een collecte gehouden werd. Al snel bleek dat het geluid van het orgel voor de grote kerk niet aan de wensen voldeed. In maart 1899 behandelde de kerkenraad een schrijven van organist W. van Echten, waarin deze voorstelde 'om het kerkorgel te verbeteren door op de twee loze registers pijpen aan te brengen, om dusdoende een beter en sterker geluid te verkrijgen'. Er zouden dan een Bourdon 16' en een Trompet 8' met totaal 98 pijpen bijkomen, wat ongeveer fl. 200 zou kosten. De briefschrijver zegde toe het geld zelf wel te willen inzamelen. Dat laatste vond de kerkenraad een prima idee; men zou er later verder over praten. Maar we horen er niets meer over.

Problemen...

In november 1903 was er op een zondag geen organist. De organist van dienst kon plotseling door ziekte van zijn vrouw niet komen. Dat kan gebeuren. Gelukkig kon iemand anders deze arbeid overnemen; wel werd besloten een duidelijker vervangingsregeling te maken. Het spel van de betrokken organist beviel trouwens ook niet altijd even goed.

In februari 1904 sprak de kerkenraad daarover: 'In de laatste drie weken is er in de gemeente eene geschiedenis bekend omtrent het orgelspel van [de organist]. Zondag voor drie weken bracht het orgelspel in de voormiddag verwarring teweeg. Terwijl de ouderlingen na de dienst met een enkel woord daarover spreken, komt [de organist] de kerkenkamer binnen. Hij verwijt de voorzanger dat die niet goed heeft gezongen, terwijl de voorzanger opmerkt dat er niet goed is gespeeld. Na enig tumult zegt de organist dat hij niet weer het orgel wil bespelen en bij deze ontslag neemt. De voorzitter heeft toen iemand anders orgel laten spelen. De Commissie van Administratie meent het ontslag te moeten aanvaarden. Hem werd dank gezegd voor de belangeloze diensten door hem verleend'.

Die brief viel echter bij de vader van de organist, een ouderling, niet in goede aarde en hij deelde dat ook aan de preses mee. Omdat sommigen meenden dat de Commissie van Administratie zijn bevoegdheid te buiten was gegaan, werd hert geval besproken. De meningen over de handelwijze van de Commissie waren verdeeld. 'Aangenomen werd dat de kerkeraad van oordeel is, dat er geen overwegende redenen bestaan om het werk van de Commissie ongedaan te maken, wat betreft het aannemen van het ontslag van [de organist]'.

De organist kwam daarna echter niet meer in de kerk en werd daarom bezocht. Hij was verbaasd dat hij niet werd aangesproken op de orgelkwestie, maar 'slechts' op zijn wegblijven uit de kerk. Vandaar dat de organist een gesprek met ouderling Timmer vroeg, 'die de kwestie wel zou oplossen'. Deze zou hem bezoeken.

Intussen was in de kerkenraadrijving ontstaan doordat de vader van de organist het voor zijn zoon opnam en tijdens de bespreking 'ongepaste uitdrukkingen sprak aan het adres van scriba Boorsma en ouderling Timmer'; daarvoor vroeg hij later overigens excuses. Wel hield hij staande dat de Commissie van Administratie te haastig was geweest met het verlenen van ontslag en geen rekening had gehouden met een driftaanval van de organist.

Andere ruzies worden er met de haren bijgesleept.

Na de bespreking leek het pais en vree, maar in april 1904 barstte de bom. De ouderling (vader van de organist) riep de scriba toe dat hij in vijandschap verkeerde met diens eigen zoon. In dezelfde vergadering kwam nog een andere onenigheid tot uitbarsting, namelijk over de behadeling van de tucht over twee vrouwen die met elkaar in de clinch lagen: 'Ook zegt [een andere ouderling] dat scriba Boorsma en ouderling Wouda niet op de bodem van Gods Woord staan' in de tuchtzaak van de beide ruziënde vrouwen [die toen in de kerkenraad behandeld werd], dat ze die zaak dus verkeerd zouden hebben aangepakt. De kerkenraad was van mening dat 'zulke beschuldigingen door de ouderling niet mochten worden ingebracht'.

In de vergadering van 15 april nam ouderling-scriba Boorsma ontslag. 'Ondergetekende heeft absoluut geen vrijmoedigheid meer dit heilig ambt te bekleeden. Geen vrijmoedigheid meer om andere lidmaten te vermanen, onder opzicht en tucht te houden, waar onder ouderlingen zélf de tucht veel te wenschen overlaat, zo niet geheel ontbreekt. U weet hoe ik één- en andermaal op een minne wijze ben afgemaakt; Gods genade bewaarde mij een onvertogen woord te uiten, maar op de laatste vergadering is mij duidelijk geworden dat men mij zoekt en niet meer kan dulden. Op de ene vergadering verzoenen de

broeders zich met elkaar, op de andere trekken ze weer van leer. Ondergeteekende kon op die vergadering niet spreken, omdat hij onmogelijk gemaakt was. Had hij zijn mond opgedaan, dan was er opnieuw een vreselijke storm losgebarsten (...). Voor br. Boorsma was het einde bereikt, hij nam ontslag, 'niet in overijling, niet in kwaadheid, maar goed gewikt en gewogen. Ik kán niet meer'. Later werd excuses aangeboden en trok Boorsma 'schoorvoetend zijn ontslag in, ook met het oog op de rust in de gemeente'.

Een nieuwe organist gezocht.

In de tussentijd werd het orgel door vervangers bespeeld, vooral door D.N. Klein. Maar er moest natuurlijk wel een nieuwe organist komen. Daarvoor werd in maart 1904 een oproeping in het Kerkblaadje geplaatst. Geerligts werd in januari 1905 alvast gevraagd tijdelijk organist te worden en zelf voor een plaatsvervanger te zorgen als hij verhinderd was.

Ook over de benoeming van een organist ontstonden twisten. In februari 1905 kwam ouderling Klein in heftige discussie met ouderling Timmer. Klein verweet Timmer, die voorzitter was van de Commissie van Administratie, eigenmachtig gehandeld te hebben inzake de benoeming van organisten, waartegen Timmer protesteerde. De andere leden van de Commissie gaven Timmer gelijk en verklaarden dat hij nooit op eigen gezag, maar altijd in opdracht van de Commissie had gehandeld. Ouderling Timmer sommeerde collega Klein dus de beledigende woorden terug te nemen, maar die weigerde dat en herhaalde zijn beschuldiging zelfs.

'Nu ontstaat een verwarde discussie waarin Klein en ouderling Van Echten oude, afgedane zaken ophalen. Diaken Van den Bosch en de praeses [ds. T. Noordewier (1843-1913)] spreken hun afkeuring uit, toonen het bedroevende aan, dat ouderlingen die ánderen moeten vermanen en bestraffen, zoo gaan handelen. Tenslotte doet ouderling Klein een tegenvoorstel, luidende dat de heren Geerligts, W. van Echten en D. Klein tijdelijk bij beurte het orgel in de kerk bespelen. Dit voorstel én nog een ander, waarbij een der organisten als 'eerste organist' benoemd werd, kwamen in stemming. Sommigen waren 'bevreesd te stemmen met het oog op de vrede', waarom uiteindelijk werd besloten een commissie van drie personen te benoemen die met een advies over het bespelen van het orgel zou komen. Opnieuw werd later de beschuldigende opmerking over het 'eigenmachtig handelen' teruggenomen. 'Waarmee deze zaak is afgelopen'.

Instructie voor de organist.

Intussen had de orgelcommissie zich afgevraagd of de organist betaald moest worden of niet. Sommigen vonden dat deze functionaris zijn werk als liefdewerk behoorde te doen, maar de Commissie stelde voor dat 'de bespeling van het orgel opgedragen wordt aan een bezoldigde organist'. De kerkenraad ging daarmee in maart 1905 akkoord.

Verder werd een aantal bepalingen goedgekeurd: zo zou de organist voor één jaar benoemd worden, al kon hij herbenoemd worden. Als er een nieuwe organist moest komen, werden sollicitanten opgeroepen. Het salaris werd door de kerkenraad vastgesteld en geschillen tussen de organist en de Commissie van Administratie werden door de kerkenraad beslecht. De organist diende lid van de Kerk te zijn. Hij moest het 'gezag der gemeente met stichtelijk orgelspel begeleiden tijdens de kerkdiensten, bij huwelijksbevestiging in de week én bij openbare samenkomsten van verenigingen in de kerk'. Tien minuten voordat de kerkdienst begon én tijdens het verlaten van het kerkgebouw diende hij het orgel 'stichtelijk te bespelen en alles te vermijden wat in of door zijn spel aanstoot of ergernis kan geven'.

Muziekboeken diende hij zelf en zonder vergoeding aan te schaffen en bij ziekte zorgde de Commissie van Administratie voor een vervanger, tenzij hij zélf verlof had gevraagd, want dan diende hij zélf voor vervanging te zorgen. Zonder toestemming van de Commissie mocht de organist niemand op het orgel toelaten; het salaris was fl. 8,50 per jaar en 50 cent extra bij huwelijksbevestiging of samenkomsten van kerkelijke verenigingen. 'Afwijking van belijdenis of wandel die aanleiding geven tot tuchtoefening der Kerk, geven het recht hem direct te schorsen of te ontslaan'. Er was een opzegtermijn van minstens zes weken. De organist wist dus nu waaraan hij zich te houden had.

En nu nog een nieuwe organist.

In het 'Kerkblaadje' was dus ondertussen een oproeping voor organist geplaatst. Er waren drie sollicitanten, te weten Geerligts, Van den Bosch en Klein (Van Echten had zich dus niet aangemeld). 'Laatstgenoemde [Klein] had de voorwaarde toegevoegd dat de benoeming geschiede naar geschiktheid, uit te maken door een onbevooroordeeld deskundige'.

De commissie was echter niet eenstemmig in zijn advies. De meerderheid adviseerde dat de kerkenraad uit de sollicitanten een benoeming zou doen naar eerder vastgestelde bepalingen. Enkele andere leden wilden verschillende organisten vragen het orgel gratis te bespelen met het oog op de rust en de vrede in de Kerk (die konden worden verstoord door verschillende vergoedingen toe te kennen); maar dit laatste voorstel vond in de kerkenraad geen steun.

In april 1905 werd besloten Klein vanwege de door hem gestelde voorwaarde buiten de sollicitatie te houden en Geerligts als organist te benoemen; deze zou daarvoor daarvoor ontvangen. Maar in januari 1907 vonden sommige kerkenraadsleden dat de organist ook wel gratis kon spelen, en dat ook wel vrijwilligers konden worden aangesteld. Dit voorstel werd door de preses en de scriba ontraden 'omdat nu het orgelspel bijna geen geld had gekost en de tegenwoordige functionaris [Geerligts] bij de penningmeester gewoonlijk zijn salaris beschikbaar stelde voor de Kerk en óók omdat er nog kort geleden een regeling was getroffen'. Toch werd het voorstel aangenomen. Geerligts kon kennelijk vertrekken...

In april 1905 meldden zich drie broeders aan om het orgel gratis te bespelen. 'Eén van hen wilde alléén het orgel bespelen [dus als enige organist]. Daarmee ging de kerkenraad echter niet akkoord, dus de andere twee werden benoemd', t.w. D.N. Klein en B. van den Bosch. De afgewezen organist beklagde zich later over het feit dat hij geen antwoord had gekregen op een door hem over de zaak geschreven brief en dat hij de behandeling van de kerkenraad, die op een ándere manier in de orgelbespeling had voorzien, krenkend achtte. De kerkenraad vond dat van krenking geen sprake was en liet het daarbij. We lezen in de jaren daarna gelukkig niets over conflicten over het orgelspel, en ook werden de beide organisten telkens herbenoemd. Wel moesten ze hun voorspelen niet te lang maken; de kerkdienst was tenslotte geen orgelconcert.

Een 'nieuw' orgel.

Kennelijk voldeed het zogenoemde 'kabinetorgel' uit Kerk B, ondanks de in 1899 wel of niet uitgebreide registers (we konden dat niet nagaan omdat de notulen van de Commissie van Administratie uit die tijd ontbreken), niet aan de gestelde eisen. In februari 1908 stelde de Commissie van Administratie voor uit te kijken naar een ander orgel.